

LBRIS

We know
books

Coordonatori

VALENTINA MARINESCU și DAN PODARU

MODA ÎNTRE
EVOLUȚIE ȘI MUTAȚIE



TRITONIC

Tritonic Books

București | 2024

CUPRINS

- 07 **VASILE SEBASTIAN DÂNCU**
Prefață
- 15 **VALENTINA MARINESCU**
Doar din in și cânepă nu se mai fac cămeșile
- 31 **DAN-NICULAE PODARU**
Radiografia modei din România – evoluție sau declin?
- 53 **AURELIAN GIUGĂL**
Postcomunism și comunicare vestimentară:
Las Fierbinți sau haina ca element al înapoierii
culturale în lumile pseudorurale
- 71 **ANTONIO AMUZA**
Luxul ca limbaj. Construcția socială a prestigiului
- 91 **ELLIDA TOMA**
Moda în context postmodernist
- 115 **ANDREEA-LILIANA ALBU**
Înțelegerea conceptului de sustenabilitate în
lumea modei și industriei textile
- 131 **BIANCA ELENA ROLEA**
Estetica urâtului în campaniile publicitare
dedicate universului modă
- 157 **Despre autori**

Doar din in și cânepă nu se mai fac cămeșile

VALENTINA MARINESCU

În toamna anului 2023, la un curs online organizat la Universitatea din București, le-am cerut studenților să numească patru elemente esențiale pentru funcționarea societăților umane. Răspunsurile au făcut referire la „umanism”, „echitate”, „dreptate”, „toleranță”, concepte care, din păcate, deși importante în societățile moderne și contemporane, nu sunt totuși condiții esențiale pentru funcționarea lor. Misterul s-a rezolvat atunci când am pus pe ecran textul de mai jos:

„...societățile noastre sunt susținute de materiale create de ingeniozitatea umană, concentrându-se pe ceea ce eu denumesc cei patru piloni ai civilizației moderne: amoniac, oțel, beton și materiale plastice. Înțelegerea acestor realități pune în lumină natura înșelătoare a afirmațiilor recente privind dematerializarea economiilor moderne dominate de servicii și dispozitive electronice miniaturizate. Declinul relativ al nevoilor materiale pe unitate în cazul multor produse finite a fost una dintre tendințele definitorii ale evoluțiilor industriale moderne. Dar, în termeni absoluți, cerințele materiale au crescut chiar și în societățile cele mai prospere ale lumii și rămân mult sub orice niveluri imaginabile de saturație în țările cu venituri scăzute, în care a deține un apartament bine construit, aparate electrocasnice și aer condiționat (ca să nu mai pomenim de automobile) rămâne un vis pentru miliarde de oameni.” (Smil, 2023, p. 7)

Imposibilitatea de a identifica „cărămizile” societății contemporane nu este întâmplătoare. Așa cum arată mai mulți autori (Daimond, 2023; Smil, 2023; Tainter, 1988; Tuchin, 2023), societățile contemporane sunt sisteme tot mai complexe, astfel încât ne este tot mai dificil să înțelegem „cum funcționează” de fapt lumea – pentru a-l parafraza pe Vaclav Smil (2023). Dintre cele patru elemente anterior menționate numai plasticul este direct legat de modă, mai exact de obiectele pe care le folosim pentru a ne îmbrăca (haine, pantofi, accesorii etc.).

Dacă suntem sinceri, nu putem să nu remarcăm dependența noastră actuală de plastic în ceea ce privește obiectele care ne populează viața cotidiană. Retrospectiv, pot spune că, în plan personal, anul 2023 a cuprins douăsprezece luni în care plasticul a fost o prezență permanentă, de la cearceafurile de plastic și halatele de unică folosință din spital la cutiile de plastic din casă și ustensilele de bucătărie sau preșurile din baie.

De fapt, dacă ne referim la întreaga perioadă 2020–2023, am putea spune că noi toți am avut de-a face, în fapt, cu o epocă în care plasticul (mai exact materialele plastice) a devenit vedeta de necontestat atât în România, cât și în întreaga lume. Încă de la începutul acestei perioade plasticul apare în mod oficial atunci când au fost elaborate documente care statuau utilizarea de către personalul din sistemul medical a „mănușilor, halatelor, măștilor FFP2 și FFP3 cu protecție mare, combinezoanelor complet impermeabile, șorțurilor impermeabile, ochelarilor de protecție, ghetelor sau papucilor de spital” (Ministerul Sănătății, 2020). Toate aceste obiecte sunt produse într-o proporție ridicată din derivați ai plasticului. Odată cu instituirea obligativității purtării măștii de către întreaga populație a României în mai 2020 (Ministerul Sănătății, Ministerul Afacerilor Interne, 2020), avem de-a face cu omniprezența plasticului în viața cotidiană pe o perioadă de minimum doi ani (2021–2022).

Pare paradoxal, dar noi trăim astfel într-o lume a plasticului, fie că recunoaștem acest lucru, fie că suntem convinși că ar trebui să renunțăm la el, să îl înlocuim cu produse naturale și mult mai „sustenabile”. În cazul industriei textile și, implicit, a modei avem astfel plastic peste tot: de la cearceaful de pat impermeabil din spitale la saboții „Crocs”, tricotaje la modă și gențile de vară colorate. Ce diferențiază aceste obiecte este procentul de material non-plastic care intră în compoziția lor, dar ca element comun avem tocmai diferitele tipuri de materiale plastice din care ele sunt făcute.

Figura 1. Obiecte care conțin variate tipuri de plastic



Sursa: Henan Lantian Medical Supplies, 2023



Sursa: Parshall & Delaney Dryfoos, 2022



Sursa: PxHere, 2023a



Sursa: PxHere, 2023b

Dar ce face ca materialele plastice să fie atât de diferite în cazul obiectelor de îmbrăcăminte – fie că acestea sunt de lucru sau cotidiene? Totuși, timp de milenii umanitatea a folosit fibrele naturale, cele mai cunoscute fiind bumbacul, lâna, mătasea, inul, cânepa, iuta, ramia, cocosul, azbestul (Bordeianu, 2012). Mai mult, noi românii știm încă din cla-

sele primare că „din in și cânepă se fac cămeșile”, avem chiar o poveste în care personajele principale sunt cămașa, inul și cânepa (Creangă, 1960). Astfel încât, chiar și azi, mulți dintre noi credem că așa este, că vara purtăm bluze, fuste sau pantaloni doar din in și/sau cânepă, care nu conțin niciun fel de fibre sintetice sau artificiale. Când ne uităm însă la cifre aflăm, de exemplu, că în 2020 aveam 1.191 de hectare de cânepă cultivată pentru fibră, în condițiile în care în 1990 suprafața era de vreo 15 ori mai mare (Odobescu, 2021). Cu alte cuvinte, nu avem producție internă de cânepă care să susțină necesarul de fibre pentru fabricarea țesăturilor din această plantă. Pe plan mondial se remarcă faptul că, la începutul anilor 1990, producția de cânepă și de fibre de cânepă s-a prăbușit, ajungând la mai puțin de 100.000 de tone, crescând apoi extrem de lent până în 2018 (an în care a ajuns 200.000 de tone) (United Nations Conference on Trade and Development, 2022).

Totodată, deși producția mondială totală de fibre de cânepă (în tone) a fost cu doar 4% mai mică în 2021 față de cea din 1961 și s-a înregistrat o reducere cu 84% a suprafeței totale de teren de pe care s-a recoltat cânepa, randamentul a crescut cu 510% în cincizeci de ani (Textile Exchange, 2023). Cu alte cuvinte, și pe plan mondial producția fibrelor de cânepă (pentru a nu lua decât un tip de fibră în considerare) este insuficientă pentru a acoperi nevoile unei populații de peste opt miliarde. Așadar, ce ne mai îndreptățește să credem că în continuare hainele se fac din fibre naturale? Răspunsul este unul simplu: comoditatea. Mai direct, este mai ușor, mai comod să ne gândim că în continuare fibrele naturale sunt elementul de bază în producția hainelor noastre (îndeosebi cele „sustenabile”) decât să încercăm să vedem realitatea, să ne punem întrebări mai simple dar care cer o muncă de documentare suplimentară (aflată deseori „la un click distanță”).

În realitate, toate hainele conțin fibre sintetice și/sau artificiale, ceea ce duce la creșterea rezistenței lor, mai exact la

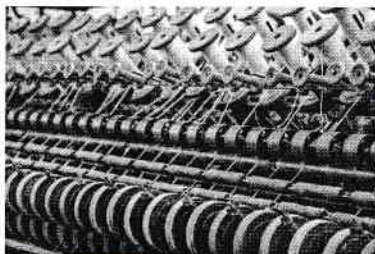
stabilitatea dimensională și la proprietăți elastice remarcabile (Bordeianu, 2012). Când ne referim la fibrele sintetice din materialele textile avem în vedere fibrele poliacrilonitrilice; poliamida 6.6 și 6; poliesterul; polipropilena; fibrele de clofibră; firele de elasthan; fibrele Kermel și fibrele Kynol. Ele sunt diferite de fibrele artificiale (celofibra, sau viscoza; fibrele Lyocell; fibra de sticlă și fibrele cuproamoniaceale) prin faptul că sunt derivate ale hidrocarburilor, rezultate din sinteza chimică a unor materiale deja existente, dar care nu sunt de origine vegetală sau animală (Bordeianu, 2012; Dex-Tex, 2023).

Pentru a înțelege cât de mult au schimbat fibrele non-naturale modul în care ne îmbrăcăm putem să comparăm evoluția din domeniul fibrelor cu cea din sfera tehnologiei de fabricație a hainelor. Astfel, momentul cel mai important al evoluției tehnologiei din domeniul producției de haine este considerat a fi anul 1589, dată la care William Lee a inventat prima mașină mecanică de tricotat (Day & McNeil, 2002). Aceste mașini mecanice de tricotat au fost apoi folosite timp de aproape două sute de ani acasă sau în mici ateliere. Odată cu prima revoluție industrială deși au apărut și au fost perfecționate mașinile de tricotat alimentate cu abur, folosite în fabrici pentru a produce haine pentru o populație tot mai

Figura 2. Mașina mecanică de tricotat inventată de William Lee vs. mașinile automatizate de tricotat contemporane



Sursa: Knitting Together, 2023



Sursa: Public domain, 2023

numeroasă, nu au existat schimbări fundamentale în principiile de funcționare ale acestora (Day & McNeil, 2002). Și în prezent, mașinile automatizate de tricotat au la bază aceleași principii de funcționare puse la punct cu sute de ani în urmă.

Cu alte cuvinte schimbările din hainele contemporane au la bază în primul rând noile descoperiri din domeniul fibrelor textile. Pentru a înțelege care este relevanța fibrelor sintetice pentru fabricarea materialelor textile actuale, o succintă trecere în revistă a apariției și utilizării lor le-ar putea devoala o parte din „misterul” succesului.

De-a lungul istoriei, nevoia de materiale textile de o calitate superioară, produse în cantități din ce în ce mai mari, poate fi considerată principalul motor al progresului în acest domeniu. Astfel, în secolul al XIX-lea, mai exact în 1839, chimistul autodidact Charles Goodyear a inventat cauciucul vulcanizat, iar Eduard Simon, un farmacist german, a descoperit polistirenul (Guise-Richardson, 2010). Lucrările de dezvoltare în domeniul inventării fibrelor noi au continuat de-a lungul secolului al XIX-lea, centrul de interes fiind polimerii naturali/sintetici, rezultatul acestor eforturi fiind descoperirea unei serii de materiale noi, așa cum este celulozoidul folosit pentru producția de mingii de biliard, clorura de polivinilin (PVC), care este folosită în nenumărate aplicații, și viscoză utilizată pentru îmbrăcăminte (Guise-Richardson, 2010).

Dar adevărata schimbare în domeniul textilelor bazate pe fibre sintetice este legată de numele firmei DuPont și de Wallace Carothers. Până la sfârșitul anilor 1920, chimiștii organici au înțeles elementele de bază ale substanțelor naturale comune, cum ar fi proteinele, celuloza, cauciucul și amidonul. Totuși, fibrele sintetice rămăneau un mister, majoritatea chimiștilor fiind de părere că aceste materiale nu erau de fapt compuși unici, ci aglomerări de molecule mai mici ținute împreună de o forță încă necunoscută. Carothers a fost angajat în 1927 la nou înființatul laborator de cercetare

al firmei DuPont, pentru a conduce secția de chimie organică a acestuia. Domeniul asupra căruia s-a concentrat de la început a fost producerea polimerilor, a căror existență a fost susținută pentru prima dată de Hermann Staudinger în 1926 (Mark, 1984).

Deși a validat teoria lui Staudinger producând prima fibră complet sintetică din lume, numită de presa vremii „mătasea sintetică” (McGrayne, 2001), succesul a venit în timpul crizei economice din anii '30. Este vorba de sintetizarea în laborator a unei poliamide care să tolereze apa fierbinte și lichidul de curățare chimică. În 1934, după câteva luni de încercări sistematice, laboratorul DuPont a avut primul succes: un filament asemănător mătăsii care a trecut cu bine testele anterior-menționate. Experimente ulterioare au găsit o modalitate de a-l sintetiza folosind benzenul, un derivat bogat din cărbune, făcând astfel noua fibră accesibilă pentru a fi produsă în cantități mai mari. Până la sfârșitul anului 1935, primul fir de nailon era gata de testare (McGrayne, 2001). Trei ani mai târziu, nailonul a apărut pe piață, dar nu ca un material textil, ci a fost folosit în componența periuței de dinți *Miracle-Tuft* a firmei „Dr. West”.

Când au prezentat noua fibră miraculoasă publicului, directorii de la DuPont au descris nailonul ca fiind făcut din „cărbune, aer și apă”. Una dintre primele utilizări majore, au spus ei, ar putea fi ciorapii pentru femei (McGrayne, 2001). Primii ciorapi din nailon pentru femei au fost prezentați la Expoziția Mondială din New York, din 1939, și în doi ani noul material a ajuns să reprezinte 30% din producția totală a ciorapilor de damă din lume (Cutlip, 2015).

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial utilizarea nailonului pentru produsele de larg consum pentru populație s-a redus semnificativ. În anii războiului nailonul a fost folosit pentru fabricarea de parașute, frânghii de remorcare a planoarelor, cabluri pentru anvelope, plase de țânțari și

jachete antiîntârari necesare în război, noul material sintetic fiind numit, nu întâmplător, „fibra care a câștigat războiul” (Cutlip, 2015). Clasificarea nailonului drept material esențial în efortul de război a însemnat și raționalizarea ciorapilor de nailon pentru femei în această perioadă. Pentru a face față penuriei, femeile au apelat la variate soluții, cea mai cunoscută fiind pictatul picioarelor astfel încât să pară că ele încă purtau ciorapi din nailon.

În august 1945, la doar o săptămână de la încheierea războiului, firma DuPont a anunțat că va folosi din nou nailon pentru a fabrica ciorapi, primele stocuri fiind epuizate în câteva zile (Cutlip, 2015).

Totuși, nailonul a fost doar începutul revoluției fibrelor sintetice în domeniul materialelor textile. Chimistul britanic Rex Whinfield dorea de mult să descopere o fibră sintetică

Figura 3. De la raționalizarea nailonului în timpul celui de-al Doilea Război Mondial la primele vânzări de ciorapi de nailon după încheierea păcii

Ca urmare a lipsei nailonului, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, femeile își pictau picioarele astfel încât să arate ca purtând ciorapi.



Sursa: Rare Historical Photos, 2023

7 decembrie 1945, W. Madison St. 324, cozi la vânzarea ciorapilor de nailon imediat după război



Sursa: Glamour Daze, 2020

nouă. Atunci când William Carothers și-a publicat rezultatele, Whinfield știa că pe acest drum trebuia să meargă. În 1940, el și asistentul său James Dickson și-au început propriile cercetări, folosind de această dată acidul tereftalic ca ingredient. La începutul anului următor, au extras primele fibre dintr-un „polimer foarte decolorat” pe care Whinfield l-a numit „terilenă”. Denumirea sa chimică este polietilen tereftalat, dar în zilele noastre de obicei îl numim simplu „poliester”. De fapt, Whinfield și Dickson au descoperit cea mai importantă fibră textilă din lume, aceasta fiind mai utilizată în prezent decât bumbacul, inul sau cânepa (East, 2009).

Deceniile care au urmat celui de-al Doilea Război Mondial au fost astfel strâns legate de utilizarea fibrelor sintetice pentru producerea materialelor textile. În fapt, ele au democratizat accesul la obiecte de îmbrăcăminte și au eliberat femeile de corvoada asociată întreținerii unor haine și accesorii scumpe, produse din materiale naturale, dar mult mai greu de întreținut, curățat și, mai ales, înlocuit cu alte produse noi. Nu este întâmplător că în 1945 Yarsley și Couzens își imaginau un „om de plastic” în viitor:

„Acest om [imaginar] de plastic va intra într-o lume a culorilor și a suprafețelor strălucitoare, în care mâinile copiilor nu găsesc nimic care poate fi spart, nici margini ascuțite, nici colțuri în care te poți tăia, nici crăpături care să adăpostească murdărie sau microbi... Pereții creșei sale, băii lui..., toate jucăriile lui, pătuțul lui, căruciorul ușor, inelul de dentiție pe care îl mușcă, biberonul indestructibil din care se hrănește..., toate sunt din plastic. Pe măsură ce el crește, se spală pe dinți și se perie cu perii de plastic, se îmbracă cu haine de plastic, își scrie prima lecție cu un pix de plastic și își face temele citind o carte cu o copertă din plastic. Ferestrele școlii sale sunt acoperite cu o draperie de plastic complet rezistentă la grăsimi și murdărie..., iar ramele ferestrei sunt făcute din plastic turnat, ușoare și care nu trebuie să fie vopsite.” (Yarsley & Couzens 1945, p. 149)